

Valentina IANCU

Brauner

Pictorul clarvăzător

POLIROM
2024

Cuprins

Licantropul	5
Secolul.....	41
Paris	79
Nihil sine unu	95
Atelierul	119
Despărțirea	147
Cazul Victor Brauner	173
Retragerea în sine.....	215
„Sfârșitul și începutul”	255
<i>Bibliografie selectivă</i>	261

— Vai, dragă Yves, începi să mă consiliezi? Da, vreau să încep să cumpăr lucrările lui Victor. Victoraș, ai fi atât de bun să-mi vinzi ceva?

— Alege orice îți face plăcere, fiecare lucrare e o parte din viața mea. Viața mea reală, transpusă în metafore. Poți să le vezi ca un fel de jurnal. Sau psihanaliză? Nu îmi permit să le țin, nu am niciun venit, am nevoie de bani mai mult decât am de ele. Deja mă întreb cât o să mai pot ține acest atelier!

— Victor, îmi pare rău să aud asta. E atât de grea situația ta financiară?

— Da, atât de grea, că încep să mă îndoiesc de mine, de munca mea. Pare că nimeni nu o vrea.

Peggy a cumpărat trei lucrări și a promis să revină. I-a lăsat o parte din bani, tot ce avea în portofel, aproape de un sfert din prețul unei picturi. Voia să facă fotografii ca să le trimită și altor prieteni interesați de arta modernă. Aceeași promisiune i-o făcuse și poetul René Char. Oare vor reuși să vândă mai bine? În orice caz, această vânzare însemna plata chiriei atelierului și a locuinței pentru luna următoare. I s-a luat o piatră de pe inimă. S-a apucat să picteze autoportretul la care se gândea înaintea vizitei, cu o stare de liniște interioară pe care nu o mai simțise până atunci. A lucrat peste 16 ore continuu, parcă într-o transă, până când s-a trezit cu Margit la atelier, supărată foc de această absență. Victor a rămas înmărmurit când a văzut-o în pragul ușii. Și-a dat seama că a uitat complet de trecerea timpului. Și-a încălcat promisiunea de a o anunța când rămâne peste noapte la atelier.

— Dacă continuăm așa, o să divorțez! a răbufnit Margit după ce a trântit furioasă ușa, mai să o scoată din țâțâni. Îți bați joc de tinerețea mea, tu nu ai o relație cu mine, ci cu picturile tale. Arta e totul pentru tine, e mai mult decât poate să suporte orice om sănătos la cap.

— Iartă-mă, Margoutza, iubirea mea, iartă-mă, te rog. M-am prins în acest autoportret pe care nici nu mai știu când am început să-l pictez. Mi-a apărut o viziune cu mine, cu mine ciclop, acest ochi enucleat reprezintă vederea mea umană pe care la un moment dat o s-o pierd. Probabil chiar fizic, exact ca în acest tablou.

— Ești nebun, Victor, nu are niciun sens. Ai nevoie de somn și mâncare ca orice om, începi să delirezi. Sau ai început să te droghezi și singur în atelier? Parcă mirosea a hașiș pe scară.

— Ascultă-mă, Margit, și uită-te bine. Aici sunt eu fără ochiul care vede și înțelege lumea asta. Fără ochiul politic, îmi va rămâne ochiul metafizic și o vedere unică spre interior. O să mă împlinesc doar după un eveniment tragic.

— Vrei să îți scot eu acum un ochi ca să-ți împlinesc profeția? Ca să putem trăi împreună? Pentru că eu așa nu mai pot. Ai idee ce dată e azi?

— Oh, Margoutza. Știi doar că nu sunt bun la lucrurile astea. Știu că e ziua în care mi-am văzut viitorul. Ziua în care am vândut primele tablouri în America, deci putem să rămânem la Paris. Sunt în sfârșit un pictor colecționat, ai un soț de care poți fi mândră!

— Pe care nu-l văd la față. Ce mai soț!

Vestea vânzării tablourilor a liniștit-o puțin pe Margit Kosch-Brauner, obișnuită cu o viață comodă în sânul familiei, departe de neajunsurile cu care se confruntau în ultima vreme. Margit nu voia lux, dar nici pentru sărăcia în care s-au trezit la Paris nu era pregătită. Margit ținea practic casa, din munca ei supraviețuiau. Asta nu era suficient, deși lucra foarte mult, căci pe lângă munca la atelier, încerca să preia comenzi particulare. S-a specializat în pardesiuri, munca îi făcea plăcere, dar Parisul găzduia prea mulți creatori de modă ca să se remarce. Bogații cumpărau de la nume celebre, iar casa la care lucra ea era necunoscută. Ar fi vrut să facă și creații proprii, dar nu avea resurse. Greta îi comandase pardesiuri pentru ea și Tristan. Breton voia și el unul. Era clar că la Paris nu va reuși niciodată să aibă o carieră în modă care să o mulțumească. Nu voia să fie o angajată oarecare la o casă de modă pentru clasa mijlocie.

O invidia pe Coco Chanel de la distanță. Parisul începuse să o frustreze. Avea impresia că s-ar fi descurcat mai bine în România. Cu ajutorul relațiilor lui Leopold Kosch, ar fi putut să-i asigure un trai decent familiei sale.

— Victor, mă bucur că ai vândut, mă bucur și de acest autoportret despre care vorbești cu atât entuziasm. Sunt surprinsă și dezamăgită că nu îți amintești ce dată este astăzi.

— Ce contează timpul, Margit? Timpul e o convenție umană, nu există.

— Trăim în limita acestor convenții! a țipat Margit, scoasă din pepeni de răspunsul lui. Iar convenția aniversării unui an de la căsătoria noastră ar trebui să însemne ceva!

Victor a împietrit auzind răcnetul ei, iar un sentiment de vină i-a cuprins imediat tot corpul. A început să tremure și s-a trezit vorbind:

— Îmi pare rău, Margit, iartă-mă, te rog. Uneori sunt deconectat. Dacă mă întrebai în ce lună suntem nu aș fi știut să-ți spun. Nu știu când a ajuns să fie deja 6 martie: timpul trece foarte repede. Să mergem să sărbătorim! Astăzi am vândut primele tablouri la Paris, la un an de la aniversarea căsătoriei noastre. Este un semn: ne permitem să sărbătorim!

Își dorea de fapt să fie singur, să rămână în atelier și să continue lucrul la autoportret. Se vedea pe sine în viitor mai clar ca niciodată, o prezență de care se putea detașa, pe care o putea contempla. Era un Victor din prezent și un altul din viitor, ireconciliabili. Dacă ar fi fost să fie sincer cu sine, prezența lui Margit în atelier îl incomoda. L-a întrerupt poate din cea mai importantă muncă din ultima vreme. Se simțea mai viu ca niciodată, ca un vrăjitor în fața șevaletului. Cu toate astea, știa că are o responsabilitate față de această femeie. Tâmpilele îi zvâcneau în această contradicție existențială. A luat-o în brațe și a început să o sărute, apoi au făcut dragoste pe podeaua atelierului, cu autoportretul neterminat cu un singur ochi privindu-i de pe șevalet.

Seara de 6 martie 1931 nu a fost o excepție în viața familiei Kosch-Brauner. Din contră, episodul

se repeta constant. În următorii ani, Margit a devenit din ce în ce mai nemulțumită, iar Victor tot mai absorbit în munca de atelier, parțial absent din patul conjugal. Timpul petrecut împreună era tot mai rar. Victor trimitea constant desene la revistele de avangardă, mai ilustra câte un volum, iar dorul de România era din ce în ce mai puțin prezent. A rămas informat cu tot ce se întâmpla la București, primea și scria scrisori lungi. Cinefil convins, a devenit actor figurant într-un film al cărui scenariu era scris de vechiul lui prieten, Benjamin Fondane, ceea ce îi aducea și un ban în plus.

Pentru Victor, liniștea atelierului devenise un sanctuar. Propunerea lui André Breton să deschidă o expoziție la Galerie Pierre a fost o salvare pentru el: nu știa ce să-i mai spună soției în fața insistențelor de a reveni, măcar pentru o perioadă, la București. Nu voia în ruptul capului să părăsească Parisul. Eventualitatea unei expoziții personale la Paris era exact ce avea nevoie ca să amâne plecarea. Margit se săturase de Paris. Lucrul la atelier cu un scop mai precis i-a adus ceva mai multă înțelegere din partea ei. Mariajul lui Victor cu pictura continua să o scoată din minți. A înțeles că nu se căsătorise cu un bărbat, ci cu un artist îndrăgostit mai ales de arta lui, care vedea cu greu dincolo de aceasta. Indiferent ce-i spunea, Victor petrecea tot mai mult timp departe de ea. Parcă pe măsură ce ea își dorea cu mai multă ardoare să petreacă timp împreună, el dispărea și mai mult în adâncul atelierului.

Pentru expoziția de la Pierre, Breton a selectat numai 17 lucrări, doar picturi, din atelierul plin. Voia ca expoziția să fie aerisită, iar oamenii să poată visa împreună cu lucrările. Victor a fost de acord să-l lase să facă lucrurile cum vrea. Era mulțumit de stadiul propriei picturi, suficient cât să nu fie deranjat de respingerea celorlalte. Și-ar fi dorit poate o expoziție mare, să le arate pe toate. Știa că sala e mică și că trebuia făcută o selecție. Era mulțumit că nu alegea el, căci nu i-ar fi fost ușor să facă o expoziție aerisită, cum e moda pe la Paris. Dintre toate, cel mai mult lucrase la o compoziție cu 40 de episoade, cu un personaj prototip în care a încercat o reflecție politico-poetică la situația, obiceiurile și scrupulele omului contemporan. Portretul domnului K a devenit preferatul lui Breton, care, în cele din urmă, a cumpărat lucrarea în rate, după ce a fost prezentată și la Salon des surindépendants și la alte două expoziții suprarealiste. L-a vizitat la atelier cu mai puțin de o săptămână înaintea deschiderii, ca să definitiveze în detaliu expoziția. Încă lucra la textul de prezentare. În timp ce Victor îi arăta lucrările, a început dintr-odată să urle:

— Îmi place, îmi place! Este o critică socială violentă, explozivă, virulentă, crudă! a strigat Breton în fața picturii, încă neterminată. Gras și cu puțica mică, un grandoman care se autodevorează. Cum ai făcut succesiunea de imagini pare un film, mi se derulează deja povestea. Cadru după cadru.

În timp ce vorbea, Breton s-a ridicat în picioare și, cu un gest teatral, a început să aplaude.